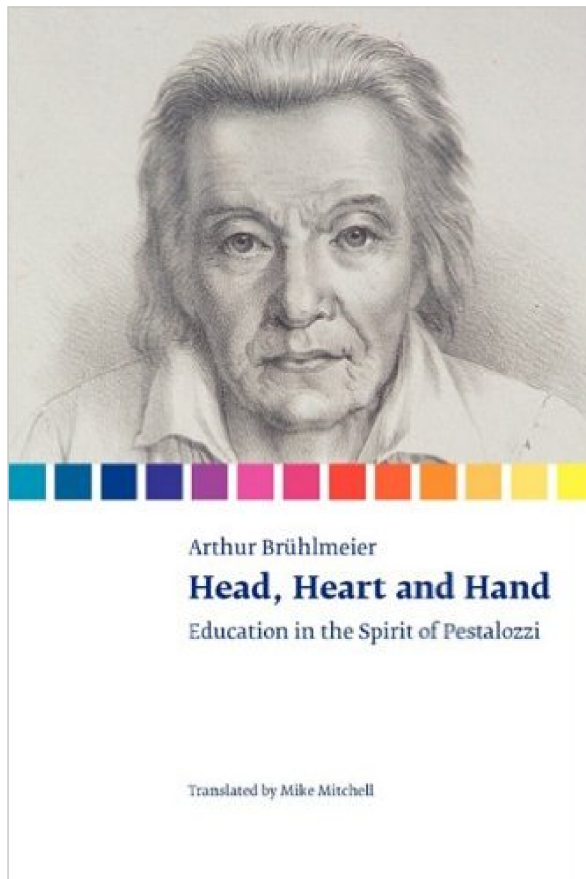

Arthur Brühlmeier
HEAD, HEART AND HAND
EDUCATION IN THE SPIRIT OF PESTALOZZI

Translated by Mike Mitchell
Printed in the United Kingdom and United States by Lightning Source for Sophia Books, 2010.

Izdavačka kuća „Sophia Books“ 2010. godine objavila je knjigu pod nazivom Učenje glavom, srcem i rukom; obrazovanje u duhu Pestalozzija (*Head, Heart and Hand; Education in the Spirit of Pestalozzi*). Knjigu je napisao Arthur Brühlmeier, a s njemačkoga na engleski jezik preveo ju je Mike Mitchell. Autor navodi da je cilj knjige upoznati čitatelje s mislima i temeljnim idejama poznatog pedagoga i filozofa Johanna Heinricha Pestalozzija, a u svrhu pružanja korisnih smjernica za stvaranje boljeg obrazovnog sustava i škole usmjerene na učenika. Knjiga sadrži dvadeset i sedam poglavlja napisanih na ukupno 215 stranica. Slijedi pregled knjige po poglavljima.

Prvo poglavlje knjige zove se Obrazovanje u duhu Pestalozzija (*Educating in the*

Spirit of Pestalozzi), a govori o obrazovanju kao važnom čimbeniku za moralni, tehnološki i ekonomski razvoj društva u cijelom svijetu. U mnogim zemljama obrazovni je sustav oskudan i na njega veliki utjecaj vrši obrazovna politika, pri čemu teorija i praksa vrlo često nisu u stanju pod takvim pritiskom sve izvršiti, a što u konačnici rezultira oskudim znanjem učenika. Stoga autor ovom prilikom potiče obrazovnu politiku da u svom svakodnevnom radu stvara uvjete koji će dopustiti učiteljima vlastitu inicijativu prilikom provedbe odgojno-obrazovnog procesa. Također potiče roditelje u podupiranju svoje djece, učitelja i obrazovne politike u svim njihovim naporima u stvaranju kvalitetnog odgoja i obrazovanja, a sve u svrhu razvijanja međusobne istinske ljudskosti. U tom pogledu autor se osvrće na najpoznatijeg obrazovnog reformatora u svijetu, švicarskog mislioca, humanista i pedagoga, Johanna Heinricha Pestalozzija (1746. – 1827.), čiji spisi otkrivaju duboke uvide u postizanje čovjekovog životnog cilja. Pestalozzi, naime, polazi od optimistične slike čovjeka koja se razvija u skladu s prirodom koja ga okružuje. Autor ističe Pestalozzijevo mišljenje o čovjekovom životu, a koje glasi da je čovjekov kontinent potonuo tako nisko u moralnom, intelektualnom i socijalnom smislu, da se isti može spasiti samo obrazovanjem čovječanstva putem formiranja cjelovitih ljudskih bića.

Drugo poglavlje knjige naziva se Kvaliteta? Kvaliteta! (*Quality? Quality!*), a počinje autorovim prisjećanjem na razgovor s jednim čovjekom ispred robne kuće. Naime, autor je zatražio čovjekovo mišljenje o tome što je osnovni zadatak osnovne škole. Čovjek je razmišljao i nakon nekoliko trenutaka odgovorio da škola treba pripremiti mlade ljude za život, a to znači omogućiti učenicima da zauzmu svoje mjesto u društvu, gospodarstvu i državi. S Pestalozzijeva gledišta, škola ne bi samo trebala omogućiti mladoj osobi da nauči funkcionirati u društvu, već bi mu trebala pomoći da se razvije u neovisnu osobu sa svim svojim potencijalima. Na taj način škola bi trebala pomogati osobi da postigne pravu kvalitetu života. Prema tome, autorovo je promišljanje da se škola ne smije ograničiti na pripremanje

učenika za život u budućnosti davanjem različitih znanja, već je zadatak škole voditi brigu o zdravom fizičkom, mentalnom i psihološkom razvoju učenika kao cjelovite osobe.

Treće poglavlje knjige naziva se Jedinstvena Pestalozzijeva teorija (*Typical Pestalozzi*), u kojem nas autor uvodi u Pestalozzijevu teoriju obrazovanja. Prema Pestalozziju, svako učenje i rad moraju biti duboko ukorijenjeni u ljudskoj prirodi. Učenik treba prvenstveno razvijati svoje tijelo, duh i moral, a nakon toga primati znanja koja će mu omogućiti da radi svoj posao i da ostvari svoj životni poziv. Pestalozzi je naglašavao da je škola postala nužna za ostvarivanje svih poziva jer je društveno znanje toliko naraslo da se bez učenja u školama ne može dalje prenositi. Cilj je obrazovanja u konačnici, ističe autor prema Pestalozziju, moralna cjelovitost naše prirode.

Četvrto poglavlje knjige naziva se 'Sve je relativno!' (*'Oh, come on, everything's relative!'*). U njemu autor ističe da čovjek ne može govoriti o poboljšanju vlastitog zadovoljstva ako se boji vrijednosti prosudbe istoga. Kada se jednom započne rasprava o vrijednostima, ističe autor, nesuglasice brzo nastaju. Općenito, svi se slažu da su objektivne vrijednosti istina, dobrota, ljepota i svetost. Prema Pestalozziju vrijednosti su naglašavanje ljubavi prema obrazovanju. On je naglašavao da učitelji trebaju imati ljubav prema obrazovanju koju će potom prenositi na učenike.

Peto poglavlje knjige naziva se 'Potrudite se!' (*'Make an effort!'*), a govori o važnosti aktivnog učenja koje je Pestalozzi stalno zagovarao. Naime, kada su učenici uistinu aktivni, sve izgleda drukčije. U potpunosti su koncentrirani na svoje zadatke, atmosfera je ugodna i smirujuća, a jedini govor odnosi se na govor o problematici zadataka na kojima uče. S tim u svezi autor naglašava da se učitelji trebaju potruditi i omogućiti učenicima aktivnu nastavu u kojoj nema mjesta emocionalnim pritiscima, koji u konačnici donose kontraproduktivne rezultate i učenicima i učiteljima. Naime, učitelji trebaju omogućiti učenicima uživanje u nastavi i učenju.

Šesto poglavlje knjige naziva se Ponašanje i druge vrijednosti (*On Manners and Other Values*), a govori nam o vrijednostima koje su važne za kvalitetno obrazovanje učenika. Te su vrijednosti, naglašava autor prema Pestalozziju, pouzdanost, temeljitost, upornost, urednost, pristojnost, razboritost, savjesnost, poštovanje i disciplina. Sve te vrijednosti učitelji trebaju, na temelju svoga primjera, stalno zagovarati u svome radu s učenicima.

Sedmo poglavlje knjige nosi naziv Poznato trojstvo (*The Famous Trinity*). Riječ je o poznatoj Pestalozzijevoj teoriji u kojoj se polazi od shvaćanja da je osnovni cilj obrazovanja razvoj svih prirodnih snaga i sposobnosti djeteta, a koji pridonose moralnom ostvarenju ličnosti. To podrazumijeva uzajamni i jednak razvoj prirodnih moći glave, srca i ruke, pri čemu je tjelesni i intelektualni razvoj u funkciji razvoja moralnih snaga ličnosti, odnosno razvoja snage srca. Konačni rezultat je sklad postignut razvojem svih strana ličnosti, a taj sklad Pestalozzi poistovjećuje s ljubavlju. Međutim, Pestalozzi kod svojih učenika nije zapažao jednak i skladan razvoj svih triju skupina prirodnih moći, a posebno razvoj srca, koje je uvijek nazivao prebivalištem moralnog djelovanja čovjeka. U skladu s tim, autor ističe da svaki učitelj koji želi poučavati svoje učenike u duhu Pestalozzija, treba razvijati u njima sve tri prethodno navedene vrijednosti. Razumljivo je pritom da svakako nije moguće potpuno i skladno razvijanje svih triju vrijednosti u istom trenutku, s obzirom da je u nekim predmetima ključna glava, a u drugima ruka. U svakom je slučaju poželjno učiti punim i radosnim srcem.

Osmo poglavlje knjige naziva se Propovijedanje o moralu? (*Preaching Morality?*), a govori o važnosti moralnog i društveno prihvatljivog ponašanja učenika. Svaki današnji iskusni učitelj zna da se učenik ne može ispravno obrazovati ako se ne pridonosi njegovome odgoju, odnosno razvoju njegova srca. Svakako je jasno da nedostatak dobrog odgoja otežava obrazovanje. Autor ističe da učiteljima glavni cilj treba biti formiranje učenika kao cjelovitih ljudskih bića. Međutim, u današnjim školama prisutna su moralno manjkava ponašanja

učenika. Svakodnevno se mogu vidjeti svađe učenika, maltretiranje tijekom odmora, laži bez crvenjenja, učestala udaranja itd. U skladu s tim, autor nas navodi na pitanje što učiniti kad sve to vidimo? Kako djelovati? Ako svemu tome okrenemo leđa, to će se stalno ponavljati. Ako učenike kaznimo, time smo im dali samo tipičnu reakciju na nedolično ponašanje koje se već dogodilo. U svakom slučaju, naglašava autor, ne bismo smjeli potisnuti moralno i društveno neprihvatljivo ponašanje, učenika, već pokušati razvijati njihovo prihvatljivo ponašanje. Moralna dobrota se ne može postići silom. Pestalozzi moralni odgoj djeteta vidi u tri faze. Prva faza je buđenje moralnosti unutar unutarnjeg bića djeteta. Druga faza je činjenje dobrog na temelju poslušnosti. Treća faza moralnog obrazovanja je razmišljanje o tome što je dobro. Učitelji bi svakako trebali razgovarati s učenicima o tome što je dobro i moralno, a što nije.

Deveto poglavlje knjige naziva se 'Ljudsko biće je potpuno onda kada ga se u potpunosti upotrebljava' (*'A human being is only fully human when he is practising.'*). Kod učenja abecede isključeno je razumijevanje, a uključen je proces automatizacije. Za razliku od učenja abecede, učenje tablice množenja temelji se na razumijevanju, iako je također riječ o automatizaciji. Općenito, oba učenja zahtijevaju osobni napor učenika. S tim u svezi autor naglašava kako svaki učenik treba krenuti sa svoje trenutne razine sposobnosti i gurati svoje granice što je više moguće, pritom ulažući napor u svoj napredak. Kad je riječ o individualnim sposobnostima učenika, Pestalozzi je bio protiv njihovog uspoređivanja s drugima. Naglašavao je da se učenik treba uspoređivati sam sa sobom težeći uvijek višim razinama sposobnosti, a rezultat toga je stvaranje punine ljudskog bića.

Deseto poglavlje knjige nosi simboličan naziv - Kamen po kamen (*Stone by stone*), a govori o učiteljima graditeljima učeničkih sposobnosti. Autor navodi da je pravi učitelj ujedno i graditelj. On pažljivo podiže građevine kamen po kamen. On zna da su prije svega potrebni čvrsti temelji, zatim zidovi, a na kraju trajan krov. U tu svrhu ističe Pestalozzijevo ključno načelo izgradnje

bez pukotina, što bi se moglo nazvati načelom koherentnosti. Na temelju tog načela trebaju proizlaziti sposobnosti i vještine učenika, odnosno trebaju se razvijati u neprekinutom slijedu i na emocionalno prikladan način. Međutim, autor ističe da je nemoguće slijediti načelo koherentnosti podučavajući istovremeno cijeli razred. Nastava u duhu Pestalozzija odnosila se uvijek na individualno obrazovanje. Pestalozzi je naglašavao da svaki učenik ima različite sposobnosti i ako ih učitelj ne uzme u obzir, onda će se događati propusti kod toga učenika. Individualizacija koju je on poticao nije označavala izolaciju učenika, već uzimanje u obzir jedinstvenosti njegove prirode postojanja, pridavanje pozornosti učeniku te svakodnevno poticanje i unapređivanje njegovog rada.

Jedanaesto poglavlje knjige zove se Otvorenost! (*Openness!*). U njemu se govori o važnosti prihvaćanja činjenica, aktivnom uključenju u svijet i otvorenosti za taj isti svijet. U skladu s Pestalozzijevim poimanjem otvorenosti, autor naglašava kako obrazovanje uvijek uključuje neku vrstu promjene u osobi, što znači da bi svaka osoba koja se obrazuje trebala biti otvorena za nadolazeće promjene i s radošću ih prihvatiti. Obrazovanje je, dakle, izazov, korak u nepoznato, korak u neizvjesnost, korak u kojem učenikovo srce i um trebaju biti spremni na promjene. Tijekom obrazovanja učenik treba imati želju za učenjem nečega novoga, pritom treba napustiti razne predrasude i naučiti se suzdržati od preuranjenoga zaključka i donošenja odluka. Učitelji bi trebali poticati otvorenost kod učenika i poistovjetiti tu istu otvorenost s njihovim općim stavom o prihvaćanju novoga. Učenicima je važno da osjete učiteljevu otvorenost, odnosno da osjete njegovu vjerodostojnost onoga što im govori.

Dvanaesto poglavlje naziva se Poslušnost - Ne, hvala! (*Obedience - No thanks!*). U ovom poglavlju autor nas uvodi u pojam poslušnosti i problematiku vezanu uz to. Mnogi ljudi čim čuju pojam poslušnosti, odmah postaju nezadovoljni, agresivni i nesigurni u značenje toga. Istina je da sve učiteljeve aktivnosti uključuju spremnost učenika da budu poslušni. Stoga autor želi

svojim mislima, a u skladu s Pestalozzijevim poimanjem poslušnosti, pokazati važnost istoga u kontekstu našeg postojanja kao ljudskih bića. Poslušnost treba definirati kao spremnost da se pozitivno odgovori na objektivne zahtjeve društva. Svojevoljnost je uz nedostatak sposobnosti jedna od glavnih prepreka za pozitivne odgovore na objektivne zahtjeve društva. Učitelji trebaju imati na umu da svojevoljnost nema svoj cilj, da je ona uvijek protiv svakog logičkog mišljenja i protiv svih objektivnih zahtjeva. Tek kada učitelji prepoznaju koliko je svojevoljnost štetna, mogu je uz puno strpljenja i razumijevanja odagnati iz učenikove svijesti. Pritom trebaju dati učenicima na znanje da se učestala svojevoljnost pretvara u okorjelu tvrdoglavost, a koja pak rezultira potpunim odbijanjem suradnje i zajedništva. Tvrdoglavi ljudi nisu u mogućnosti vidjeti logiku i objektivnost te prihvatiti nove stvari, uključiti se u njih i živjeti s njima. Tvrdoglavi ljudi nisu spremni pozitivno odgovoriti na objektivne zahtjeve društva, odnosno, nisu se naučili poslušnosti kao temelju za uspjeh u istome. U skladu s tim autor spominje ljubav, povjerenje i zahvalnost kao tri glavne Pestalozzijske moralne emocije, a poslušnost navodi kao nezaobilazno i disciplinirano utemeljenje moralnog ponašanja. Stoga je važno naglasiti da se poslušnost treba učiti i živjeti u skladu s njom, a sve u svrhu kvalitetnog razvoja moralnog ponašanja pojedinca.

Trinaesto poglavlje knjige naziva se Discipliniran znači biti prisutan duhom (*Discipline Means: Being There*). U njemu autor raspravlja o disciplini i o njezinoj važnosti u sustavu obrazovanja učenika. Naglašava da je obrazovanje nezamislivo bez discipline. Pestalozzi nas sve poziva da stvaramo sami sebe. Međutim, to nije moguće izvesti ukoliko se ne koncentriramo na uspjeh. Dio učiteljeve umjetnosti poučavanja učenika leži u sposobnosti zadržavanja njihove pozornosti. Pristojnost učitelja, nježan pogled, poneki humor, samo su neke od mogućnosti zadržavanja pozornosti i koncentracije učenika na rad. Važno je naglasiti da treba znati razlikovati ozračje discipline od ozračja straha. Naime, disciplina je nužna prilikom izvršavanja zadataka, a sve u svrhu kako bi se

zadatci kvalitetno mogli izvršiti. Suprotno tome, ozračju straha u nastavi koja je u skladu s ljudskom prirodom, nema mjesta.

Četrnaesto poglavlje knjige naziva se Baciti papir u kantu za smeće (*Consign Paper to the Rubbish Bin*). Autor poglavlje započinje obraćanjem roditeljima, pitajući ih jesu li nedavno zavirili u školsku torbu svoga djeteta. Ako jesu, što su u njoj pronašli? Jesu li pronašli zgužvane papire, nedovršene školske uratke ili su pak naišli na sklad i urednost? Zgužvani i nedovršeni uradci često puta označavaju rezultat straha od škole. Stoga autor naglašava da se majstorstvo zanata nastave otkriva u pravilnom postupanju učitelja prema učenicima. Pravi učitelj treba znati koje vještine može razvijati kod učenika, imajući pri tom na umu da će se vještine zasigurno bolje razvijati kroz teme koje dolaze iz realnog života, nasuprot temama koje dolaze iz propisanih i teških tekstova. Važno je pritom znati da će se vještine lakše razvijati ukoliko su učenicima tijekom izvršavanja zadataka uključena sva osjetila, a ne samo jedno.

Petnaesto poglavlje knjige nosi naziv Izvršno - toliko veliki praznici! (*Great - All Those Holidays!*) i zasigurno je najdraža tema razgovora i učitelja i učenika. Autor u ovom poglavlju pojašnjava razlog velikih praznika učitelja i učenika. Naime, kad je osnovno obrazovanje postalo obvezno, europsko društvo još uvijek je bilo agrarno, pa su djeca bivala oslobođena od škole kada su bili radovi na poljima. Iako su danas uvelike umanjeni radovi na poljoprivrednim dobrima, praznici su ostali isti kao nekoć. Autor ističe kako je žurba iscrpljujuće obilježje modernog života i kako je ista sve više prisutna i u školama. Stoga, da bi se i učitelji i učenici odmorili od svakodnevnog užurbano i pronašli nove izvore snage za učenje, odmor im je itekako potreban.

Šesnaesto poglavlje knjige koje nosi naziv Mjesec je velik kao nogometna lopta (*The Moon is as Big as a Football*), slikovit je prikaz snage djetetovog uma. Tajanstveni svjetovi djetetove mašte nastanjeni patuljcima, vilenjacima, vilama i drugim fantastičnim bićima znak su djetetovog svijeta mašte. Učitelji trebaju taj svijet poštovati prihvaćajući ga kao jednu fazu djetetova razvo-

ja. Međutim, problem današnjice je što i učitelji i mnogi roditelji žele da im djeca usvoje njihove načine razmišljanja u prera- noj fazi za to. U skladu s tim autor naglašava važnost provođenja obrazovanja prema Pestalozziju, koji je uvijek naglašavao usklađe- nost s prirodom. Djeca na drugačiji način od odraslih promatraju svijet oko sebe. Takav drugačiji način učitelji trebaju poticati, ima- jući pritom na umu da se na taj način budi prirodni duh djeteta.

Sedamnaesto poglavlje knjige naziva se *Osjećam da će mi glava eksplodirati! (Feel my Head's Going to Burst!)*. U njemu autor govori o pretrpanom rasporedu učite- ljevih obveza koje sputavaju kvalitetu pro- vođenja nastave. Naime, učitelji trebaju te- žiti kvaliteti nastave koju provode, što sva- kako uključuje poticanje razvoja učeničkih vještina. Prema Pestalozziju, uvijek treba dati prednost razvoju vještina naspram stje- canju znanja, iako se svaka vještina temelji na prethodnom znanju. Također, učitelji trebaju samo probuditi u učenicima interes za rad, a potom će oni iz probuđenoga inte- resa crpiti zadovoljstvo i porive za stjeca- njem novih znanja i vještina.

Osamnaesto poglavlje knjige naziva se *Nježan dodir ili pak jaki stisak? (A Delicate Touch or the Big Fist?)*. U njemu autor govori o posljedicama napretka tehnologije. Tehnologija nam je donijela mogućnost da ne trebamo ni pomaknuti prstom, a pritom se stvari već rješavaju. Sve je to, naravno, na štetu razvoja naše spretnosti i finog dodi- ra. U ranim školama pod utjecajem Pesta- lozzija, bilo je općeprihvaćeno da učenici trebaju razvijati svoje zanatske vještine. Dječaci su se učili muškim zanatskim vješti- nama, poput bušenja, brušenja, poliranja, lemljenja itd., a djevojčice su se učile krojač- kim zanatima, kuhanju, uređivanju i ukraš- vanju kuće itd. Danas je sve manje zastup- ljeno takvo učenje u školama. Pritom je u velikoj mjeri tehnologija tome doprinijela, budući da je ljude uvelike oslobodila fizičkih aktivnosti i prekomjerno dugog radnog vre- mena. Međutim, koliko je dodir rukom va- žan pokazuje nam svima poznata činjenica da dijete u početku istražuje svijet oko sebe svojim ustima, a nedugo nakon toga i ruka- ma. Autor naglašava da će svaki čovjek, koji

god dobro promisli, uočiti da je ruka ta koja osigurava njegov kontakt sa svijetom, pril- ađava mu se i drži ga „za ruku“. Pestalozzi- jev pogled na svijet podrazumijeva percep- ciju istoga sa svim osjetilima, uključujući i osjećaj dodira i pokreta. Autor ističe činjeni- cu da glava zauzima ključno mjesto u današ- njem učenju, stoga su učenici nerijetko de- motivirani kad ne mogu vidjeti svoj trenutni napredak u učenju. Međutim, sasvim je dru- gačije u radu s rukama. Naime, sve što uče- nici načine svojim rukama, odmah je vidljivo i djeluje vrlo motivirajuće na samopouzda- nje i samopoštovanje učenika. U skladu s tim autor naglašava Pestalozzijeve faze raz- voja zanatskih vještina, a to su: razvoj pre- ciznosti, razvoj snage za proizvodnju, razvoj spretnosti, okretnosti, lakoće i delikatnosti pokreta te razvoj slobode i neovisnosti. Za učenika se smatra da je razvio majstorstvo tek kad su mu u potpunosti razvijene sloboda i neovisnost u radu, odnosno proizvodnji.

Devetnaesto poglavlje knjige naziva se *Što je čovjek? (What is Man?)*, a pred- stavlja filozofski stav na kojem se temelji ova knjiga. Antropološke ideje izvrsno je razvio Pestalozzi u svojem velikom djelu „*Meine Nachforschungen über den Gang der Natur in der Entwicklung des Menschengeschlechts*“ (1797.), a njezine glavne ideje autor je sažeo u ovom poglavlju. Pesta- lozzi u tome djelu ističe kako su životinje uvijek u skladu sa samima sobom. Čovjekova egzistencija obilježena je uvijek nekim sukobima i napetostima. Razlog tome je, prema Pestalozziju, u čovjekovoj dvostrukoj prirodi, onoj sa životinjskim, ali i onoj s ljud- skim nagonom. Čovjekova priroda sa živo- tinjskim nagonom također se naziva osjetil- na, obzirom da obuhvaća sve one aspekte čovjekovog života koji služe za vlastiti opsta- nak. Nasuprot tome, čovjekova priroda s ljudskim nagonom zaslužna je za prepozna- vanje istine, ljubavi, vjere, savjesti, osjećaja za ljepotu, za pravdu, odgovornost itd. Pesta- lozzi je ovu vrstu ljudske prirode nazivao božanskom iskrom, obzirom da je vjerovao kako je Bog čovjeka stvorio na svoju sliku. Ove dvije strane ljudske prirode u suštini su različite, ali su međusobno povezane. Stoga je zadaća obrazovanja podignuti čovjekovu životinjsko-senzornu prirodu koliko god je

moguće na višu razinu. Autor ističe Pestalozzijeva promišljanja, prema kojima postoje tri različita načina postojanja čovjeka, a to su: prirodno, socijalno i moralno stanje. U prvim dvama stanjima dominantna je životinjska priroda, a u moralnom stanju ljudskog postojanja dominantna je senzorna priroda. Pritom je Pestalozzi posebno naglašavao moralno stanje ističući kako je moral vezan za odluke pojedinca. Autor govori kako se nastava može analizirati i realizirati iz Pestalozzijeve teorije o čovjeku. Naime, kao prirodna bića želimo da nam rad bude ugodan i da nam ishodi rada donesu pozitivne rezultate ili nagrade. Nadalje, kao društvena bića želimo svoja prava i zakonom propisane uvjete za rad, a kao moralna bića želimo raditi ono što nam donosi ispunjenje i radost.

Dvadeseto poglavlje knjige nosi naziv *Pustite ga! (Let Him Have It!)*, a govori o problemu zlostavljanja u školama. Autor poglavlje započinje pričom o zlostavljanju jednog dječaka za vrijeme velikog odmora. Na početku sljedećeg sata moguće su tri reakcije učitelja. Prva reakcija je učiteljevo zanemarivanje nastalog problema i dječakovog plača. Druga reakcija su učiteljeve kritike i upute dječaku da se nauči braniti od nasilnika, a treća reakcija je učiteljeva odluka da riješi problem odmah, da razgovara sa svim učenicima u razredu i da nađu zajedničko rješenje učestalog problema. Zsigurno je posljednja reakcija ujedno i najbolja, jer učitelji ne bi smjeli zanemarivati i potiskivati potrebe i probleme svojih učenika. Autor ističe kako dječjoj agresivnosti uvelike doprinosi raspon masovnih medija, u kojima često nema posljedica za učinjena nedjela. U školama bi svakako trebalo uvesti različite aktivnosti za prevenciju nasilja među učenicima. Sport je, naprimjer, izuzetno kvalitetna aktivnost putem kojeg se učenici mogu učiti pravednosti. Općenito, ističe autor, nastava treba biti organizirana na način koji omogućuje život u zajednici oslobođene od nasilja. Emocionalni odnosi, ljubav, razumijevanje, uslužnost i prijateljstvo moraju nadvladati međusobne sukobe, strahove, agresiju, ljutnju, povrijeđenost i razočaranje.

Dvadeset i prvo poglavlje knjige naziva se *Potpuni promašaj (Well Meant and a*

Complete Failure). U njemu se govori o promašajima koje učitelji često rade u svojim odnosima prema učenicima. Naime, mnogi učitelji kažnjavaju društveno marginalizirane učenike na način da im zabranjuju školske izlete ili ih pak ispituju na način koji učenicima ne odgovara. Mnogi učitelji se boje da će, ukoliko dopuste demokraciju u razredu, nestati njihove moći. Autor, u skladu s Pestalozzijevim promišljanjima, ističe da demokracija ne podrazumijeva odricanje od moći. Ona je samo drugačiji oblik vlasti u kojem je stanje moralnog duha izuzetno važno. Stoga uvijek treba težiti moralu i ne odstupati od ispravnih moralnih čini, čak i kada naizgled ne donose najbolje rezultate. Također nije važan izbor riječi koji izlazi iz naših usta, već je važan duh koji dolazi s njima. Riječi trebaju biti samo buka koja dolazi zajedno s duhom čovjekove moralnosti, istine i ljubavi.

Dvadeset i drugo poglavlje knjige naziva se *Kako uspostaviti disciplinu u razredu bez šibe? (How Can We Manage Without the Cane?)*, u kojem autor govori o stvaranju discipline u razredu i o poteškoćama vezanim uz isto. Naime, mnogi se učitelji prisjećaju kako je prije bilo lako održati disciplinu sa šibom u ruci. Međutim, danas na nastavi šibi nema mjesta, a disciplina je i dalje neophodna za kvalitetan rad. Današnji autoritet treba biti sam učitelj bez šibe kao pomagala. Učitelji trebaju imati moralnu snagu i hrabrost za rad s učenicima. Oni trebaju svojim govorom ispuniti učenike entuzijazmom. Nadalje, ističe autor, danas postoje brojne tehnike kojima učitelji mogu razvijati svoj autoritet. To podrazumijeva da učitelji trebaju naučiti saslušati svoje učenike, da ih nauče razumjeti, otvoreno razgovarati s njima te suosjećati i živjeti s njima jedan kvalitetan školski suživot. Pestalozzi je u svoje vrijeme također bio protiv šibe i stvaranja autoriteta na takav način. On se, ističe autor, zalagao za vlast učitelja koja je ukorijenjena u ljubavi prema učenicima.

Dvadeset i treće poglavlje knjige naziva se *Bilo koji materinji jezik (Thirty Periods a Week of German - or Any Other Mother Tongue)*, a odnosi se na problematiku loših učeničkih znanja o materinjem jeziku. Autor ističe kako se mnogi sveučilišni

profesori žale na svoje studente u svezi s pravopisom i gramatikom. Naravno, problem što ga studenti imaju nastajao je u ranijem periodu školovanja. Učenici trebaju biti poučavani da im misli budu u skladu s jezikom, odnosno da ono što zamisle trebaju pravilno i napisati. Široki vokabular, sposobnost bogatog izražavanja te ispravnog pisanja znak su razvijene jezične kompetencije, a koja je u današnjem svijetu međusobnih komunikacija neophodna. Važno je naglasiti da učiteljev govor, njegova razumljivost i živost rečenica imaju veliki utjecaj na učenike. Tek kada su učitelji u potpunosti razvili svoju jezičnu kompetenciju, oni mogu pomoći učenicima u razvijanju istoga. Autor ističe da su metode razgovora i pripovijedanja izvrsne za poticanje razvoja jezičnih kompetencija učenika. Pestalozzi je također zagovarao pripovijedanje, ističući kako dobro pripovijedanje uvijek apelira na emocije, a koje su neophodne za cjelovit i zdrav razvoj učenika.

Dvadeset i četvrto poglavlje knjige naziva se *Može li nas tehnologija učiniti emocionalno oboljelima? (Can EUED Make You Ill?)*. Riječ je o televiziji, internetu, mobilnim telefonima i drugim elektroničkim uređajima i sadržajima masovne komunikacije koje se nalaze svuda oko nas. Oni naprosto ljude uranjaju u umjetni svijet življenja. Autor s tim u svezi ističe da učenike treba poučiti kako u ispravne svrhe koristiti se njima. Također je važno da učitelji istaknu učenicima kako prekomjerno konzumiranje masovnih elektroničkih medija dovodi do psihičkih ozljeda pojedinca. Mnoga djeca igrajući razne igre na računalu postaju nesposobna razlikovati stvarnost od iluzije. Primjer za to navodi nam autor, koji kaže da je jedan dječak u Japanu, misleći da je Superman, skočio sa zgrade u kojoj živi. Stoga učitelji trebaju učenike uputiti u činjenicu da su mnogi elektronički mediji manipulativni, opasni i nadasve destruktivni za pojedinca koji se njima koristi. Učitelji s tim u svezi uvijek trebaju poticati učenike na dodatan oprez i nadzor roditelja prilikom upotrebljavanja istih. Autor u skladu s tim ističe Pestalozzijevu misao da se čovjek treba naučiti boriti protiv svoga nagona, ukoliko je on loš za njega.

Dvadeset i peto poglavlje knjige naziva se *Gdje je moj kalkulator? (Where's My Calculator?)*. U njemu autor naglašava važnost mišljenja glavom, a ne tehnikom. Autor se prisjeća svog radnog iskustva i jednog devetogodišnjeg dječaka koji je imao slabo pamćenje te se nije mogao prisjetiti koliko je 7x8. Dječak je razmišljao i odlučio to riješiti na polaganiji način, što je autora zainteresiralo. Vrlo je pohvalno za dječaka što je upotrijebio svoju glavu i riješio zadatak, a nije posegnuo za pomagalima. S tim u svezi autor naglašava kako kalkulator ne bi smio zamijeniti mentalno razmišljanje učenika i općenito svakog pojedinca, ukoliko želimo imati razvijenu sposobnost logičkog razmišljanja. Našem umu potrebne su misaone rutine ukoliko želimo postati kreativni i pritom biti sposobni racionalno rasuđivati.

Dvadeset i šesto poglavlje knjige naziva se *Religiozno pitanje (The 'Gretchen Question')*, u kojem autor raspravlja o poveznici škole i religije i je li religiji mjesto u školama. Prije pedesetak godina, ističe autor, nije uopće bilo rasprave treba li religija biti prisutna u školama ili ne. Naime, tada je nastava započinjala i završavala molitvom, a u svim katoličkim školama na zidovima su bili postavljeni križevi. Naravno, i danas postoje škole koje drže do religioznosti i kršćanske moralnosti, ali ne u takvoj strogoći kao nekada. Međutim, autor ističe kako i danas postoje mnogi problemi glede religije u školama. Naime, vrlo religiozni roditelji ne dopuštaju svojoj djeci u školama satove plivanja ili gimnastike zbog nedovoljne odjevnosti, na odjeću svoje djece stavljaju različite religijske simbole koje oni moraju nositi u školu, ne dopuštaju djeci da pišu slovo „t“ jer ono podsjeća na križ, bune se ukoliko su na Božićnim priredbama postavljene nedovoljno velike svijeće itd. Autor navodi kako je Pestalozzi na Boga gledao kao na unutarne svjetlo koje vlada čovjekovim srcem, a ne kao na nekog moćnika koji svijetom vlada odozgor. S tim u skladu autor savjetuje učitelje da potiču svoje učenike da gledaju na Boga i religiju na Pestalozzijev način. Njegov moralno-religijski odgoj zahtijevao je od mladih ljudi da povećavaju postojanje Boga u postojanju svoga bića.

Posljednje poglavlje knjige naziva se *O čemu sve ovisi (What Everything Depends On)*, a govori o karakteristikama kvalitetnih učitelja. Autor ističe da su kvalitetni učitelji oni koji su motivirani i ujedno talentirani za rad s učenicima. Međutim, realno gledajući, u mnogim školama postoje i nekvalitetni učitelji. Takvi učitelji su siromašni duhom, ne prihvaćaju svoje obveze i odgovornost koju imaju. U takvim slučajevima ravnatelj škole trebaju preuzeti svoje obveze i odgovornosti te u skladu s time donijeti ispravne odluke. Autor poglavlje i ujedno knjigu završava Pestalozzijevim promišljanjem o obrazovanju čovjeka. Prema Pestalozziju, škole koje žele kvalitetno obrazovati svoje učenike, prvenstveno moraju imati učitelje koji su spremni i sposobni voditi mlade ljude putem ljubavi te ih pritom učiti mudrosti i snazi.

Knjiga je napisana čitkim i jednostavnim jezikom. Sva poglavlja knjige su zasebna, ali su ujedno i uklopiva u konstruktivnu cjelinu. Autor nam na temelju Pestalozzijeve teorije odgoja i obrazovanja nastoji usaditi jednaku važnost kognitivnog, afektivnog i motoričkog razvoja učenika u nastavi. Nažalost, u današnjim školama u najvećoj mjeri je zastupljeno učenje glavom, učenje srcem zastupljeno je u nešto manjoj mjeri, a učenje rukom u najmanjoj. Stoga je teorija zastupljena u ovoj knjizi korisna za sve one koji se bave odgojem i obrazovanjem učenika i koji pritom žele da im se učenici razvijaju u cjelovite i skladne individue.

Ivana Šustek, poslijediplomantica na
doktorskom studiju *Pedagogija*
i kultura suvremene škole
Filozofski fakultet, Sveučilište
Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku